

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

לימוד ואכילה ושתייה

בחג השבועות

מובא בגמ' פסחים ס"ח ע"ב וביבציה דף ט"ז ע"ב – רבי אליעזר אומר אין לו לאדם ביום טוב אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה [דהיינו שאין מצוה מסוימת לאכול ביו"ט], רבי יהושע אומר תלקהו חצוי לאכילה ושתיה וחצוי לבית המדרש וכו', אמר רבי אלעזר לכל מודים בעצרת (בחג השבועות) דבעינן נמי לילך. ולכאורה אדרבה צריך להיות שקדיש את כל היום לתורה ולא לאוכלו; וכתב להסביר רש"י "שישמח בו במאכל ומשתה להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שניתנה בו תורה". (עי' ירושלמי שבת פט"ו ה"ג).

וכתב המהרש"א להעיר אנפ"י שכתבו 'ישמחת בחגך', מ"מ סבר ר"א דע"כ בלימוד התורה אפשר לקיים מצות שמחה ככתוב 'פיקודי ה' ישרים משמחי לב', ומה דכתוב אין שמחה אלא בבשר ו'ל אין שמחת אכילה רק ע"י בשר. בהסתמך עה"כ 'פיקודי ה' ישרים משמחי לב' נסקס ביור"ד סימן שפ"ד סעיף א' שאכלת רבי' לאסור ללמוד תורה משום שהתורה משמחת לב, גם האיסור ללמוד תורה בתשעה באב כמובא בשו"ע או"ח סימן תקנ"ט מתבסס על הפסוק הזה שדברי תורה משמחי לב. כעין דברי המהרש"א כתב השאגת אריה בסוף סימן ס"ט דלר"א אפשר לקיים שמחת יו"ט בלימוד התורה, מיהו לא מטעמו של המהרש"א אלא **דשמחתו הוא במה שמקיים ע"י לימוד התורה המצוה החביבה ושקולה לפני המקום כנגד כל המצוות**, וע"כ נקט השאגת אריה דגניים שאינן במצות תלמוד תורה אינן יכולות לקיים מצות שמחת יו"ט בתי"ת, אולם המשכנות יעקב בסי קהלת יעקב מועד קטן דף ח' ע"ב כתב חידוש גדול דפשוט שמה שאפשר לקיים מצות שמחת יום טוב בלימוד תורה שהרי אין שמחה אלא בבשר ויין, ומה שר"א אומר כולו לה' היינו בוה"ז שא"א לקיים מצות שמחה מכיון שאין לנו בשר קרבנות.

בסי' אשל אברהם כתב לפרש דברי הגמ' שלא לאדם אחד נכחו הדברים האלה אלא לשני סוגי בני אדם מי שתורתו אומנתו וכל ימי החול תחסר נפשו מטובה ביו"ט אוכל ושותה, אבל מי שלא מחסר נפשו מטובה, כל ימות החול וכל ימיו כחגיגים ביו"ט כולו קודש לה', בסי' מאור ישראל כתב אב"מכתב לדבריו מדברי המאירי שבת דף קי"ח "מצות עונג שבת גדולה היא מאד וירושלמי אמרו במה מענגו מן אבר במשניה ומר אבר בתי"ת, שהתלמוד שהוא יגע ושונה לה' השבוע **מקיים עונג שבת בשניה כדי שלא ילאה שבת ויחר מדי**, אבל על ההיתקטם בשקטיו ככל ימול החול ראו לו להתעסק מנוח בתלמוד תורה בשבת דרך עונגי", כן יש לפרש זאת לגבי יו"ט.

בחדושי רבינו דוד פסחים ס"ח כתב דמה שהגמ' אומרת שלר"א הכל מודים בשבועות דבעינן ג"כ לכם משום יום שניתנה בו תורה וז"ל "אי אפשר לפרש שיהיה זה מידת הכתוב שהרי לא מצונו שפירשו בו הכתוב כלום, אלא שהוא מדברי חכמים (נ"כ"כ בעל המאור] שהכל חייבין לשמוח ביום שניתנה בו תורה **כדי לראות את עצמו שהוא שמח במתן תורה ואינו עליו כעול על צוארו** ואינו מראה עצמו שמח אלא באכילה ושתייה כענין שאמרו בתשיעי של ערב יום כיפור שהאוכל ושותה מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי וחייב הוא לראות את עצמו שמח בכפרת עונותיו, ואף ביום מתן תורה כדי לראות את עצמו שנוח בכפרת עונותיו".

בשו"ע ר"י תקנ"ט פסק כרבי יהושע דמצות יו"ט לחלק חצוי לבית המדרש וחצוי לאכילה ושתייה, הרמב"ם בפ"ו מהלכות יו"ט הלכה י"ט כתב את הסדר אין יחלק היום ומשמע שצריך חצי ממש, אולם הפרי מגדים בסימן רמ"ב בא"י סק"א כתב דחצוי לאו דווקא וה"ה רוב לה'. ומיעוט לכם או להפך והעיקר שיהא שוה. אולם מדברי המשני'ב בסימן תקכ"ט משמע דחצוי ממש דכתב דיש לגעור בחזנים המאריכים **יותר** מחצוי של יום. וכתב בסי' שלמי תודה סימן ו' דבשבועות צריך להזהר לקיים החצוי לה' ביום כי במה שלומנו רוב הליכה אין לו מעטרף לדינא חצוי לה' דדין חצוי לה' ולכם הוא על היום דווקא.

אולם במועדים וזמנים ח"ז סימן קי"ב כתב אחרת דבשבוע שהפך לילה ליום ועסק כל הלילה בתורה דיצא ידי חצוי בלילה לפי שעיקר מצות

רבינו הגר"ש אלישיב שליט"א

מתן תורה במדבר

"בג' דברים ניתנה התורה, באש במים ובמדבר. באש מנין יוהר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ד' באש'. במים, שנאמר גם שמים טטפו מים'. במדבר, יידבר ד' אל משה במדבר סיני' (במדב"ר א, ז)."

הרבה מצות נצטוו ישראל בסיני, אף שלא הגיע זמנם לקיימים בטרם נכנסו לארץ, כל המצות התלויות בארץ, וכן "שש מצות נצטוו ישראל בכניסתו לארץ להעמיד להם מלך, ושליחית ורעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה" (סנהדרין כי ע"ב). ולא עוד, אלא שלפי דעת תנא דבי רבי ישמעאל "הואיל ונאמרו ביאות בתורה בסתם, ופרט לך הכתוב באחת מןןן לאחר ירושה וישיבה, אף כל לאחר ירושה וישיבה" (קידושין לו ע"ב), היינו שלא נתייבבו באותן המצוות רק לאחר שכבשו והתיישבו בארץ.

ויש להבין, אם כן, למה הקדימו לצוות להם את התורה כשהם עדיין עומדים בדרך, ולפניהם עוד מוטל לכבוש וללחום בל"א מלכים, והרי לכאורה היה מסתבר ומלאים לצוות להם את התורה לאחר שניגיעו אל המנוחה ואל הנחלה?

אלא כשהיו במדבר, אותו מדבר, שאין אפשרות להתקיים שם רגע אחד באופן טבעי- "במדבר הגדול והנורא, נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין שם מים" (דברים ח, טו), "ארץ לא זרועה" (ירמיה ב, ב). דוקא שם – בהיותם במדבר בלי בית- ניתנה להם התורה. וגם עצם הניתנת התורה הייתה בצורה לא נוחה, כשהאש והמים התכלדו יחד נגד האדם- "יוהי קולות וברקים וענן כבד על ההר... ויחרד כל העם אשר במחנה... והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ד' באש, ויעל עשנו כעשן הכבש"ן (שמות יט, טז-יח). "גם שמים טטפו גם עבים נטפו מים" (שופטים ה, ז), התורה ניתנה במצב בלתי נוח לגמרי. ורק אחרי כל אותן הפעולות – הקולות והברקים, האש והמים, רק אז, ואשר משה רבינו הלך להעיר את ישראל – הם אכן התעוררו ושמעו ובאו לקבל תורה. אילו חיכו למתן תורה עד הגיעם לארץ, אל המנוחה והנחלה, אז לא היה מועיל גם בהתעוררות שמשה רבינו.

ומכאן פסק הרמב"ם ("מ"א מהל' ת"ת הי"ח) שחייבו ללימוד התורה הוא בלי יוצא מן הכלל, "ג"כ ישיר בין עני בין בריא בין חולה ובעל יסורים", שהרי גם התורה ניתנה במצב לא נוח.

(דברי אגדה פ' במדבר)

לרפ"ש רבינו יוסף שלום בן חיה מושא בתושח"י

שמחה הוא ביו"ט וחז"ל חלקו את היום חצוי לכם וחצוי לה' משום שבודך כלל אדם ישן בלילה, אבל שבועות שכבר עסק כל התורה בלילה יכול לעסוק ביום יותר בלכם [אולם קצת צ"ע דלכאורה התורה נתנה ביום ולא בלילה א"כ צריך להמחיש את החצוי לה' בשבועות ביום דהרי התורה נתנה ביום].

אולם במועדים וזמנים ח"ז סימן קי"ב כתב אחרת דבשבוע שהפך לילה ליום ועסק כל הלילה בתורה דיצא ידי חצוי בלילה לפי שעיקר מצות שמחה הוא ביו"ט וחז"ל חלקו את היום חצוי לכם וחצוי לה' משום שבודך כלל אדם ישן בלילה, אבל שבועות שכבר עסק כל הלילה בתורה יכול לעסוק ביום יותר בלכם, [אולם קצת צ"ע דלכאורה התורה נתנה ביום ולא בלילה א"כ צריך להמחיש את החצוי לה' בשבועות ביום דהרי התורה ניתנה ביום].

בשאגת אריה סימן ס"ט מעיר למה צריך הפסוק עצרת תהיה לכם תיפ"ל משום מצות שמחה דושמחת בחגך? ומתרץ, אילויל הפסוק עצרת וכו' היינו חושבים שמועיל בין מעט להרבה וזה ממעט הפסוק חצוי לה' וחצוי לכם.

כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות יו"ט הי"ט וז"ל: "אע"פ שאכילה ושתיה במועדת מכלל מצות עשה אל היא אוכל ושותה כל היום כולו אלא כך היא הדת בבוקר ומשכמים כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללים וקורין בתורה וחוזרין בתפילות ואוכלים והולכין לבתי מדרשות **ושונני עד חצי היום**, וכתב להעיר הגרבי"ז זולטי זצ"ל בקובץ זכרון בית דוד ויבלטי"א הגרבי"ז פורבסי' שליט"א בסי' בד קודש (מועדים) דמה דקורין ושונני עד חצי היום הלא אין זה דין ודת בהלכות יו"ט והרי בכל יום יש מצות והגית בו יומם ולילה אלא שביו"ט החידוש שמחצי היום ואילך ועד הלילה אוכל ושותה, אבל מה שבשאר היום הוא צריך להגות בתורה הרי זה מדין כל יום ולא דת יו"ט, זאת אומרת שמשמע מדבריו שגם בחצוי לה' שחייב ללימוד הוא מדין שמחת יו"ט ולא מדין חיוב ת"ת הכללי שלש בכל עת ובכל זמן אלא מעיקר דין שמחת יו"ט, וני"מ לדינא יהיה דבגמ' מועד קטן ד"ט אמרו דהחיוב הזה נדחה מפני מצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים, אך אם הוא מדין **שמחת יו"ט** הרי זה חיוב גמור ואינו נדחה מפני מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים וכמו בכל המצוות שאינם נדחים מפני כן, הגרבי"ז זולטי מצין את דברי המאירי בשבת ד"ט שהקשה למה מפסיקין מתי"ת לקיים הרי קייל דעוסק במצוה פטור מן המצוה? ומציני ירושלמי דבתי"ת אין משום עוסק במצוה פטור מן המצוה כיון דעיקר מצות ת"ת הוא ע"מ לעשות וא"ץ יפקיע הלימוד את המעשה, א"כ זה נאמר רק לגבי מצות ת"ת של כל יום, אבל בתי"ת ביו"ט כיון שהוא גם ממצות יו"ט דבעינו חצוי לה' הרי זה ככל מצות אחרת שעוסק במצוה פטור מן המצוה ונמצא שביו"ט אין מפסיקין מתי"ת לעשיית המצוה (עי' משנת יעב"ץ או"ח סימן ס"ח ואבן העזר סימן א').

בשו"ת בנין שלמה להגאון רבי שלמה הכהן מוילנא זצ"ל סימן ל"ב כתב לפרש דברי הגמ' בפסחים "הכל מודים דבשבת בעינן נמי לכם מ"י"ט וקראת לשבת עונג", והוא עפ"י"מ שכתבו שבאילנות דר"א גאון בריש פרשת בראשית "דמחביבן בית ישראל למינח ביומא בשבתא ולהתענג בו משום דכד בריא הקב"ה לעלמא בשתא יומי ונח ביומא דבשתא ובכריא וקדשיה כאישו דבני ביתי וכד מבצית ליה וגמר ליה לעבידתא עבדי הילולא חד יומא כדאמרי אינשי הילול בתי דכתבו "ויכיל אלוקים ביום השביעי" ואמר להו נוחו ביומא דבשתי בן הכיז דנחי ביה אנא ואסור לאעינוי ביה אלא

כאי'ש אחד אחד בלב אחד

הנה נאמר בקרא "ויחן שם ישראל כנגד ההר" ודרשו חז"ל כאיש אחד בלב אחד, דהיינו שהקדמה למתן תורה היה בכך ששרר שלום ואחוזה בין כל ישראל והיו כולם מכוונים לבם ודעתם באחוזה ושלום כאחד, ומצינו עוד בחז"ל שאמרו על הפסוק בריש פרשת שמות "ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש" אמר רב חנן לפי שהצדיקים כולם נקראים נפש אחת לפי שדעתם אחת לכל ענין חשובים נפש אחת, אם חטא אחד מהם חטאו כולם, אם זכה אחד מהם זכו כולם, ובעשו כתיב נפשות הרבה שאומות העולם נחשבים קרויים נפשות.

הרי למדנו דבריהם שהכנה למתן תורה היה בכך שנחשבו כולם לאיש אחד, וכדי שיוכלו להגיע למעלתם להיות מרכבתו של שכניה, להיות דבוקים בו ית', חייב להקדים תחילה את העבודה של אחדות ואהבת איש לרעהו, כשש חילוקי דעות רחמנא לצלן מי יודע לאן זה יכול להוביל, יסוד היסודות של הצלחה הוא עמל בתורה כאיש אחד בלב אחד.

והנה כדי להגיע לידי מצב זה של נפש אחת, צריך להשקיע עבודה עצמית, להתבונן להיות נושא בעול עם חברו, לעזור לשני בין בגשמייות ובין ברוחניות, בין יושבי בית המדרש הדבר מצוי ביותר בעזר אחד לשני בלימוד התורה, בחיזוק בעידוד בהארת פנים, וכן להיות נושא בעול עם חברו על ידי תפילה, הנה אנשי כנסת הגדולה סידרו ותיקנו לנו את נוסח התפילה בלשון רבים שלא יעקב אדם על עצמו לחוד, אלא לבקש בשביל כולם, כשיודעים ממשפחה שנמצאת בצרה או מיחיד רחמנא לצלן צריך לחשוב על המצב ולהתפלל שיעזרם השי"ת בכל מה שצריכים לישועה, כל זה הוא בכלל החיוב להיות נושא בעול עם חברו.

ולשם כך צריך את לימוד המוסר, בלי לימוד המוסר אי אפשר להגיע לשום מעלה, ואמנם המחייב הגדול ביותר המביא לכמה וכמה מעלות זה לימוד התורה, אבל בשביל שלימוד התורה ישפיע באמת על הלימוד, ושהיה לימוד תורה לשם תורה, שבכך התורה הביאה לידי כל המעלות, צריך לימוד המוסר, כשאדם ילמד מוסר אז יראה איך להיזהר שלא לפגוע בחברו, ואז יבין כמה צריך להיטיב עם זולתו. ומה מאד מועיל לזה הלימוד כפי רבינו החפץ חיים, ספר שמירת הלשון בשער הזכירה ושער התבונה מלא במאמרי חז"ל נוראים מעניינים אלו, והלימוד בהם הוא עצה גדולה מאד לחיזוק בזה.

אמרי דעת

מתבעי לבר ישראל לאענוגי ביה במיכלא ובמשתא", ולכן הכל מודים דשבת בעינן לכם דכתוב וקראת לשבת עונג והיינו משום שהוא יום חינוך הבית דגמרי העולם וביום חינוך הבית רגילין לעשות יום טוב, ולכן ציוה הקב"ה לעשות בו ביום השבת וממיאל בעינן לכם דאין שמחה אלא באכילה ושתיה.

ולפ"י"ט אשכנז לומר דכמו שעושין תוכחת הבית בגמר הבית יום שמחה ועושים סעודה, כמ"כ"כ מה שבועות התורה ניתנה הוא כעין סיום, ולכן הכל מודים דבעצרת צריך ג"כ לכם (עי' מג"א סימן תצ"ד סק"א שו"ת עונג יו"ט ס"ס מ"ד מנחת חינוך מצוה ש"ט). אולם הבגין שלמה הגי"ל כתב להעיר וכי משום שהתורה נתנה באותו יום צריך לכם? ומסביר דאף שחונכת העולם נגמר בשבת מ"מ עדין הדבר תלוי ועומד עד יום מתן תורה דהא תנאי התנה הקב"ה כי מעשה בראשית דאם ישראל מקבלים את התורה מוטב ואם לאו יחזור העולם לתוהו ובוהו, וא"כ עיקר החינוך הבית נגמר בשבועות, שבו קבלו ישראל את התורה לכן צריך לכם בשבועות משום שהוא יום שנתנה בו התורה.

הרוקח בסימן רצ"ה כותב וז"ל "לא מצינו שלמי ציבור כי אם בעצרת יו"ט אסור להתענות ביום אלוה' עערת אפילו כי מ'מטענה בכל יום, על כן צריכין ישראל לשמוח שמוחל להם הקב"ה עונותיהם, וכך משמע בירושלמי ראש השנה פ"ד הי"ח", וכתב לפרש הגר"י עגילי בגלויני הש"ס בפסחים דף ס"ח שעפ"י דברי הרוקח זה הביאור בגמ' הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"מ יום שניתנה בו תורה, והיות וזה יום שנמחלין בו העונות ושמחים ביום הזה ע"כ אסור להתענות בחג השבועות (ודלא כרש"י שלמד להראות שנוח ומקובל יום זה הואיל וניתנה בו התורה).

הבית הלוי בפרשת יתרו מסביר הדנה המלאכים בקשו שיתנו להם את התורה ואמרו "אשר נתן הודך על השמים מה אנשו כי תזכרנו", ומשה בצינו נצחם ועיקר הנחמון היה במה שמלאכים אינם יכולים לקיים מצוות שבגוף, ומשום כך שבועות צריך לקיים המצוה דלכם מה שאין המלאכים יכולים לקיים, דל'י יכולים המלאכים לקיים יותר מבני אדם ומעלה זו שיש באדם שיכול לקיים מצוה שבגוף היעיל לו הרבה זה היום דעיניו נתן התורה לישראל. [ואפשר להוסיף דמשום הכרת הטוב לגוף אוכלים בחג השבועות דע"י הגוף נתנה התורה].

מובא בירושלמי ראש השנה פרק ד' ה"ח - אמר רב משרשיא בכל הקרבנות כתוב חטא (שעיר עיזים לחטאת) ובעצרת אין כתוב חטא שנאמר בו רק שעיר עיזים אחד לכפר עליכם, אמר להם הקב"ה מניין שקבלתם עליכם על תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם. ופירש בקרבן העדה וז"ל "שבכל שנה בעצרת הוא כיום אחר מענדו לפני הר סיני ומקבלים התורה הנהי' ולכן אין שם חטא ביום הזה", וזה הכוונה בדברי הגמ' ה"ל דבשבועות הכל מודים דבעינן לכם דהוא יום שנמחלין עונות שהרי מחילת עונות מביאים שמחה לאדם, וכי"כ רש"י במנחות דף כ' מ"י שנתכפר חטאו בקרבן היה שמח".

עקרי הענין

בפרשת יתרו ובפרשת ואחנן מלמדת אותנו התורה על מעמד הר סיני וקבלת התורה, שקיבל עם יראל מאת הקב"ה. מעמד זה היה שבעה שבועות וצאת עם ישראל מצרים, בשנת ב' אלפיה וארבע מאות ארבעים ושמונה לבריאת העולם עברה וזה ט"ז ע"א ע"ש ר"י שם ד"ה כ"ז וכן פירשנו את החברות הגאונים (הרכיב ס"י מהן), ליקוט שמעוני פירשה בא רמז קטפ, החילים רמז תשלח, ספר התרומה ה'ל ענבים ס"י קלה.

בחורה מפורשים עשרת הדברות שנאמרו ע"י הקב"ה במעמד זה, ובכללם כל מצוות התורה, כמו שמפורש בחורה שפותח כ"י ב"ו"אמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואנחה לך את לחת האבן התורה והמצוה ואת כתבתי להורותם". וכמו שהרגם יונתן, ו"אמר י' למשה סוק קדמי לטורא והיו תמן ואיתן לך ית לחתי אבנא דבחין רמז שאר תנמי אורייתא ורשית מאה ותיכסי קפרייא דכתבתי לאלופיהון", והרגמו "ואמר ה' למשה עלה אלי ההרה והיה שם ואנח לך את לחות האבן שבחם משה ארד רבדי התורה ושש מאות ושלושה עשר מצוות שבחתינו בדברים". וכן פירש רש"י שם: "כל שיש מאות ושש עשרה מצות בכלל עשרת הדיברות הן. ורבינו סעדיה עירש באוהותא יסוד', לכל דיבור ודיבור מצות התלויות בו. מקור הדברים בדבריו חז"ל שבספכת שבת (פ"א ופ"א) נאמר ביבואר הטעם פרוש שבב משה את הלוותו: "אמר דרש משה: אמר: ומה פסח שהוא אתם מתיירי? מצות אמרה תורה (שמות רי"ב ז') וכל כן נכר לא יאכל בני, התורה כולה (אין ישראל מפורים על אחת כמה וכמה ופירש רש"י שם: התורה כולה תלויה בלוחות הללו. וברש"ימלך תנחת פי"ד ה"ה, ובסוטה פי"ה ה"ה וז"ל: דרש משה על מ"ה ומה אם פסח שהיה אבן ציצית ויחידא נאמר בו (שמות ל"ה ז') לכל עול לא יאכל בני, התורה (עשרת הדיברות המכתובות בלוחות), שכל המצוות בלוחות בה על אחת כמה וכמה. ובספכת שקלים י"ב (ה"א) נאמר מניה בן אחי רבי יהושע אומר בין כל דיבור ודיבור היו תוכבים וקדוקה ואותיותיה של תורה, דכתיב (שיר השירים ח') יצונו ילדתי וזה כממלאים אבותינו, ש"ד"ל כל היה שם אבן קרייה היה אמר: ופי' לפרש תנאים בן אחי רבי יוסי, ויהי זה היום, ב"ה כל גדול לגדול לגדול יאמר, כך בין כל דיבור ודיבור קדוקה ואותיותיה של תורה. וראה גם לשון המורש בבבאברי דרבא (פ"ג ט"ז). וראה גם לשון בית הלוי (שמות י"ב ט).

וכן כתב המהר"ם גבאי בספרו עבודת הקודש פ"ד מ"ד: האמונה אשר תכון לעד והיא, כל כי עשרת הדיברות הגיענו לישראל כמו שהגיענו למשה ע"ה' והודעתם הצדקו היה ליקום האמונה שהיהו כל ישראל יודעים בכלל התורה בכלל ולא יצטרכו בה לטוש אמצעי, וזה, כי עשרת הדיברות כסוגים בכל ה"תרי"ג מצות, והם כללים היוצאים מהם, והם שרשיים ועיקרים לכל תו"ה"ן מצות, והם ענפים המתפשטים מהם. ולהורות על זה באו בהם תו"ה"ן אבותיה עד אבינו לרעך ולא עד בכלל ובהם כל ש"ה אבותיה וזלת אות טו"ה. וכן כתב הרלב"ג בפירושו על התורה שיש יתו: "ויראו שותע", כי אלה עשרת הדיברים מקיפים בכל מצוות התורה, ולפי היתה כונת האלית, שישמעה אותם ישראל בזה האופן הנפלא, לא מפי משה, כי שייאמינו בהם באופן שלא יאשר להם שכן בהם שהוא מהלשם "יתעלה". ועי' גם בפירושו על התורה (ט, שכתב חז"ל: אין ספק רחן שני לוחות האבנים - כל זה שילוח שיש ליה עם הדיברים שנכתבו בחורה שהם מתונים בו, כמו פסח אחרי וצננת אחרי - אם ש"ל בזה שיהיה עם המתורה ר"ש עשרת הדיברים, כי הם מקיפים בכל על התורה כמו שבאנו בפרשה יתרו, ע"כ.

וכן כתב הרב המבי"ט בספר בית אלקים שער היסודות פ"ב, שהוספי, שהבנת הקשר בין האותיות למצוות היא מסתירה תורה ומפליאת תמים דעים. וז"ל: אלו עשרת הדיברות, עם היותם עיקר התורה כמה שבינינו ליבנו וביננו שבינינו לבינינו ולכפרם במצוות שהם אדם ליקום במצוות שיש אדם להכיר, ולא מפני זה הורב נכתבו הם בלוחות בלוחות, אלא מפני היות בהם רמז לכל מצוות התורה בעניינם ובאותיותיהם תרי"ג, כנודן כל מצוות שיש ולא תעשה, כל כי את מהן מורה ורומז על מצוה אחת יודעה מיוחסת לאותה האות יודיע סתרי תורה ומפליאת תמים דעים. ואם כן יתייחס כל אדם אות ואות המאותיות של עשרת הדיברות היא הוראה ולכונן למה שהיה רומזת, ואין לה קשר עם אותיות שלפניה ושל אחריה, ולכן נקחקו כל אחת בפני עצמה בלוחות, וכלל כלן כן כמו מינה אלה, ועי' דיבור אחד וזה הוראה ורמז לכל מצות התורה, אלא שאחר כך בספר תורתנו נכתבו ונתקלקל אותן האותיות התיבות שיורו על מצוות עשה ולא תעשה של עשרת הדיברות.

יש מקשים מן אבהם ס"י תצ"ו האין אנו אומרים בשבועות זמן מתן תורתנו הלא בני ישראל יצאו מצרים ביום חמישי במבואר במפילאז פירשת שילה, ובמרא שבת ז' וקבלת התורה היתה בשבת במבואר עם בדר' פ"ז ו"א ואם כן קבלת התורה היתה ביום החמישי ואחד לספירת העומר, ואיך אנתנו אומרים ביום החמישי לספירת העומר, וזמן מתן תורתנו? ובשלמא לדעת רבנן כפי פ"ז ע"א הסותרים שבו' סיון ניתנה התורה שפיר מה שאמרים: "מהלכת תורתנו", אבל לדעת רבי יוסי וסוברם עם הורה' בסיון ניתנה תורה וכו', ויש להם כדברים קשה איך אומרים זמן מתן תורתנו.וא"ר שהיה הריב"ש ס"י צ"ו בסותרים זמן מתן תורתנו כיון שחג המסעבות לא תלו בומוט בחורש כיון אלא ביום החמישי לספירת העומר, ומוטו בחורש כיון חלו בו קידוש החורש, ובמוטנו בערב קבור הוא אל ח"ב כיון שהיה זמן מתן תורה לדעת תבמים. עוד ראה בספר תוספת ברכה להרב ברוך עפשטיץ, ה"ח שמות ע"ה ק"ח שמהל על לשון של המג"א שישקשה איך אומרים זמן מתן תורתנו, וקשה שהרי אין נוסח כזה בתפילה, והנוסח הוא זמן מתן תורתנו, עיי"ש.

יש שתירצו שכיון שביום המספירה לספירת העומר נגמרה קבלת התורה בטמאת מצרים, ובזכותה זכינו אתה כן ביום המספירה ואחד לתורה כשה התורה קבאע בתורה, ואי אחרת יום חמישיים לחג שבועות כי ידאת חטא קודם להכמה במעלה ובזמן כפי כל שיראת חטא קודמת להכתוב וכו'. שלא היו ישראל או ארזים להכתמ התורה עד שיהוו ויקדשו שמהם מכל טומאת מצרים שיצאו משם ולכן היתה התורה בבספר ד שבועות ויום חמישיים שם מספרים קודשים ענין שבת שמיטים ובזכותו -מההרש"ב פ"ב ס"ג ע"ז דף ע"א ועיין עוד בבאור הוטם עם ס"ק א' שהשיא ז' ומה שרוב ענינן ועיי' בשר"י הורש"ו שם סוף א'. והנה יום השבת המהר"ל א' אפאתו שיהיה פרק בו הוסין שסוצד הקב"ה הזמן הירא ואי כ"ו ע"ה חמישים לעומר, וא"א שמהה רבינו שחוקן לדעת רבינו"ה"ה איך אחר מדעתה, מ"מ ו' בסיון הי' זמן מתן תורתנו, דייקא, שאף שאין זה זמן קבלת התורה מ"מ הוא זמן הניתנה כיון שמצד הקב"ה הזמן הזה היה רצון לנתנה. והביא שם מש"ל ללמן שהנתיח לתת מתנה לאוהביו, שאף שנתן אותה אי"כ, הזמן החשוב הוא הזמן שנתניה. וכע"ז כתב בקדושת לבני מדיבר - שבועות, שבב בסיון אנו מקבלים אתה מהקב"ה כיון שמתחילת קבלת היתה הזמן ראו לקבלת התורה. וז"ל שאר המשפחה היה חי בסיון מ"מ משכתבו ודיברו של הקב"ה היה חי בסיון שהוא חי וקיים, ועושה רושם לדרות, שלדורות נתגלה שמחת התורה בוב בסיון זמן משכתבו ודיברו של הקב"ה, ובשם זמן א"י רש כתבו ראה מתח אש"ר שחתה, וכנראה ש"ל רב-שבועות ע"ה נא) שכיון שהסכימו לקבל את התורה בו סיון היו כל כוננתו עד לקבל על עצמו עול מלכות, שהיה קודם תורה (יבמות מז ע"א ושי' חזרת שירא ליה ס"י ט), והרי כל דיני גרות נלמדו מבניית אבותינוזלו לברית במעמד הר סיני, וכיון שקבלת עול מלכות שהים ומצוות נעשה ב' סיון ויה נחשב לזמן מתן תורה.

הרב נחום זאב ורזנשטיין

ויש שתירצו על פי מה שנאמר במסכת עבודה זרה דף כ"ה שכשם שעמדה חמה ליהרשע יום שלם כן עמדה למשה רבינו נלמד מגו"ש דאלת תת מחדך אהל ה"ה אעמיד חמה לפתך ומבואר במדרש שזה היה בלמלחמת עמלק אף שרש"י פירש במלחמת סיוחן אבל במדרש ותרבי"א איתא שזה היה במלחמת עמלק, שהיתה בין פסח שיצאו מצרים לבין קבלת התורה, ומצא שבד' סיון שהיה מתן תורה אצל כל הדורות הוא ר' סיון מהל אשכול על ספר האשכול סוף ה"ה מקוואות ס"י ס"ה.

ויש שתירצו שבחמשה בסיון אמרו נעשה ונשמע כמו שבח"ש קיי"ש בספוק ויכתוב ונעשו וגו' ויכנס בבוקר וגו' וזא התחילה קבלת התורה שהרי קיבלו עליהם לשמוע ולעשות, והסתיימה קבלת התורה כשאר ראו האש הגדולה ולא חזרו בהם עין חוס' שבת פ"א דה פפא. וכל אותם שלושה ימים נקראים זמן מתן תורה, שבחמשה בסיון קבלתה עלינו נעשה ושמעו, בששה בסיון נתקיים העולם בזכות המחשבה שהיתה ראויה לעשה התורה בו ביום כמו שלמדו במסכת ע"ז ג' ע"א י"ום הששי בזכות התורה שניתנה בששי בשבת', ובתוספת ד"ה יום הששי תימא למ"ד שבשעה בחורש ניתנו עשרת הדברות אמ"י יום הששי. ור"ל וכי א"ר ראויה ליות בששה אלא שהוספי משה יום אחד מדרגתו ע"לל חוס'. ובשבעי בסיון היתה קבלת התורה בפועל, ושפיר אמר שם מספכת שבת פ"ז ע"ז ג"ב אמר לכל מרדים בעצתי וכי יום שנתנה תורה לישראל בארזים יום שיחול בו בעצתן נקרא יום מתן תורה וכו' מתוך קרישת המג"א וכו' ואפשר שזה רמז הואו ללילאה שבת פ"א ברוך הרמנתו ודיכב ארויין תליתיא וכר בימא תליתיא וכו'. וע"ה גם צ"ל"ת שפירס' ס"ח ס"ה ע"ב.

ויש שתירצו שקבלת התורה בו' בסיון באה לרמזו לנו על יום טוב שני של גלויות שפיר עשרה מאות למי"ע מפאנו, וראה במג"א ריש ט"ז תנז ובספר ערוך השולחן שם ס"פ ב' הביא תירוח זה וכבת שהוא רמז הוא ומחור התורה ניתנה ממדבר ולא בא"י להורות שאין התורה תלו בבקום, שהרי המחבר הוא חז"ל. ובתק יעקב שם כתב שתירצו זה תמה דאי' יהיה יום השני עיקר הדי"ש בתמיא ובני אחי' ישראל ששנושין ר"ה וכן ראשון מאי איכא למימר.

נאמר בפרשת ואחנן דברים ה' ט"ו - וישמרו לך קבלת פסח מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניו ופיו יסמרו ולמבך לא ימי חייך, והודעתם לבניך ולבני בניך, ויום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב'. ונתחייבנו בזה לזכור את מעמד הר סיני כל הימים, ונאסר עלינו לשכחו ולהסיר אותו מלעולנו לשון הרמב"ן בהוספתו למצוות לא תעשה ובפרשת ע"ה תרבי"ה שם.

לדעת הרמב"ם שם רש"י חייבו זה הוא מצות לא תעשה שה"ה "השמר" הוא לשון לא. וגם הבה"ג מנה איסור זה במניין הלאוין במנין המצוות לאוין ס"י ק"ג ע"ן השכתב את הדברים, והובא ברמב"ן שם.

ענין האיסור הוא, שיהיה וישמרו עצמו מאד לזכור מאין באו אלינו המצוות, ויודיע ע"ה את הדברים אשר ראו עינינו ושמענו ואזינו במעמד הנכבד ההוא לבנינו ולבני בנינו מדור לדור לכל הדורות עד עולם רמב"ן ע"ה מהספוק הרמב"ן (בהוספתו למצוות לא תעשה) לגבי מה שלמדו בקדושת ס"ה (ע"א) מהספוק י"הודעתם לבניך ולבני בניך" שצריך האדם לקרוא תורה עם בניו, שאין מכוונת ללימוד התורה לבני בניו, אלא ללימוד אמנות התורה ודחיית לימוד המעמד הר סיני - ע"י מציאת אלהים שם בדי י"הודעתם לבניך ולבני בניך" שצריך האדם לקרוא תורה עם בניו, שאין מכוונת ללימוד התורה ההוא שהיה למראית עיניהם ושעמדת אוניהם, שיתקדו זה מזה לדור לגולה. ובמספוק ועובר בלאו ממות צ"ע.

עלם המצוה, שהקב"ה עשה את המצוות ההוא כדי שילמדו ליראה אותו כל הימים ולימודו כך את בניהם לדורות עולם ע"ש שכתב הרמב"ה הדיבות שאמרם שם הודיע במצות לא תעשה שלא שעה שרוב בניו המעמד ההוא ולא ספרי מלכתי עולם - רמב"ן ע"ה שם. שהיה אם דברי תורה לא היו נאמרים לנו ע"י הקב"ה במעמד כזה, אלא היו נאמרים לנו מפי נביאי כלבד כפי ע"ה נאמר "שפי משה כלבדי", אף אם היתה האמתות אצלנו ובאורא באותות ובמופתים, יכול היה לקום בקרבנו בזה או חולם חלום שהיה ערשה לא אות או מופת, והיה מצוה אחת. ועשות ההיפך מרצון התורה, והיה מנכיס ספק כלבנו על דברי התורה. ורק ע"ה שהתורה נאמרה לאזנינו מפי הגבורה, וענינו ראו שהיה שניתנה לנו מפי הגבורה, כלי אמצעי, לכן אין יכולים להכחיש את ההיחלוק והסתפק בדרך, וענינו יודעו לא אות ומופת, כן שאנו יודעים לעדים שהוא משקר רמב"ן בהוספתו ובפי ע"ה שם. ועיי' שהאר"ך עוד.

יש שנקטו שיש במצוה זו גם מצוות עשה להודיע לכל ורענו מדור לדור מה שהיה במעמד הר סיני ולמדו מתאמרם ש י"הודעתם לבניך ולבני בניך ויה יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב' - כד' כתוב בדברי הרמב"ן ע"ה"ש שם בפרשת כי תבא חז"ל: יצויהו בבעות עשה שנודיע לכל ורענו מדור לדור כל מה שהיה שם בהריה ובשמיהו, [אבל בהוספתו ים הכויר ק' מצות לא תעשה ולא הוכיח את מצוות עשה להודיע לבנינו], ו"א שצעם מצוות זכירת מעמד הר סיני היא מצות עשה שהיה מ"מ ס"ה פ"ב עם נדונות תוכבים. ועי' בשר"י הרב שם אשה מצות עשה מה תורה, וכבת שמקרא לך את שמענות הרמב"ן בספרי המצוות, אבל בהוספתו למצוות עשה מצוה זו הוכיח וזכרה זו, ונראה שר"ל בהוספתו למצוות לא תעשה ב'.

רוב מוני המצוות לא מנו מצוה זו במנין המצוות עיין בספר המצוות לרמב"ם ובספרי' היתבונן ועוד שלא הוכירו מצוה זו, ופירשו האותיות בדעתם שהם סוכרים שהיה מצוה הכוללת כל התורה כולה, והיינו שצונונו בזה שנלך בדרכי התורה ונקיים מצוותיה, ולכן אין למונחה אמתה להוספת רמב"ן שם, וכבת עוד שיתנהו כפי שנאמר בקדושת שפמוק "והודעתם לבניך וגו"י מצוה על רוב בניו הכוונה על לימוד התורה לבני בניו, גם פ"ש"י בקדושת שם שמדבר שם לגבי לימוד תורה וי"א שלא מנו זכירת מעמד סיני במנין המצוות לפי סותרים שאפשר לקיים מצוות תורה לא כתוב כלל לשון קול אלא וזכרה א"ל ע"ה שכתב הרמב"ן (ב"ב ס"ה) שהבבלי מסובר שהתורה כירובי חולק בה על התורה תבנים. ועיין פני"ו בפי' ערוך השולחן ס"י שכתב שבמתן תורה לא כתוב כלל לשון קול וזכרה א"ל ע"ה שכתב רמב"ן, והיא חובה לקיים את המצוה ע"י וזכרתה בלב, ואנו מקיימת את הוכיחה הזו בכל על בקיום התורה והמצות. [והערך השולחן לא הביא אחרת רמב"ן בשלמא אסת' הג"ל]

כתב המג"א ס"ה ס"ק: ב"ש א"ל" בספר הנהגות תוכבים, שבשואמר בברכות קריאת שמע ויבנו בחרת" וזכור את מתן תורה ופי'ש שם המג"א שלא חיקנו לזכירה זו קריאה מיוחדת בשבת כשם שיקנו לזכירת משהה עמלק, מפני שיש לנו את זה חג השבועות שבו זאנו וזכרם את מעמד הר סיני. ועי' ערוך השולחן שם שכתב שבמתן תורה לא כתוב כלל לשון זכירה אלא "פן תשכח וגו", והיא חובה לקיים את המצוה ע"י וזכרתה בלב, ואנו מקיימים את הוכיחה הזו בכל על בקיום התורה והמצות. [והערך השולחן לא הביא הרמב"ן ומציגת אסת' הג"ל].

הנושאים הבאים

נשא - טובת הנאה - ואיש את קדושו לו יהיו (ה, י, ט), טובת הנאה בעלמים (ספרי) **בהעלותך - כבוד הבריות** – אשר היו טמאים לנפש אדם (ט, ו) ועוסקים במת מצוה (ה, יטוכה כה ב)

שלח - הפסקה

קרח - דיני הפרשת תרומה - והרמותם ממנו תרומות ה' (יח, כ)

חוקת - חרב כחלל - חרב חרב (ט, טז), חרב חרי אהרן כחלל (נו, ג)

בלק - עניני שיעתא דשמיא - קום לך אתם (כב, ב), בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו (מכות י ב)

פינחס - הפסקה

מטו"מ - בעל בנדרי אשתו - ואם בית

מך הגר"ג אדלשטיין שליט"א

התקן עצמך ללמוד תורה

אנו עומדים סמוך לחג השבועות שהוא זמן מתן תורתנו, וראוי לברר מה הדרך לזכות להצלחה בתורה. הנה יש הכנה שהיא הכרזת התורה, ולכונן המשנה (אבות ב, ב) "התקן עצמך ללמוד תורה", אדם צריך להיות ממוקן ב"מוכשר לתורה, כי הוא נולד עם יצר הרע, ויש לו שאיפות שהטבע מושך להם, אבל עם היפך ההצלחה בתורה, ומי שאינו מוכשר לתורה לא יוכל להשיג את הדרגה של תורה. ומהו הדבר שצריך לתקן כדי לזכות לתורה?

רבינו יונה באבות שם כתב שני דברים, "מידות טובות ומיעוט התענוגים", והנה גם על פי שו"ת היא המביאה לידי מידות טובות, אבל גם לפני תורה יש קצת מידות טובות טבעו, כמו שראויים למעמים מידות טובות אצל גויים, ואליהם קטנים שיש להם מידות טובות, וצריך להשתדל לזכור על המידות הטובות האלה, להתחזק במידות הטובות לא רק בהנהגה החיצונית, אלא בהתנהגות הפנימית ומישך אחר המידות הטובות.

והנה אמנם מידות טובות הם דבר טוב מאד, אבל צריך להיות ממוךן מודרך בזה על פי התורה, וכגון מידת הירידה שהיא בטבעם של כלל ישראל בענינם בני חרמנים, הלא יש בזה כללים על מי מותר להרם, וכבר אמרו (קהלת רבא ז, טז) על המרחם על אכזרים סופו שיתאכזר על רחמנים, כי אדם שמורחם על מי שאסור להרם עליו, אינו עושה כן מצד מצות התורה אלא טבע בהרחמנות שלט עליו, וכיון שהוא מונהג לפי הטבע שלו ולא על פי התורה, סופו שכשיבוא לידי גניעה יהיה אכזרי גם על רחמנים, לכן מידות טובות צריכות להיות על פי התורה.

ועוד דבר שהוא מעיקרי ההכנה לתורה כתב רבינו יונה "התענוגים", והיא יכול להיות אבול באדם שהוא בעל מידות טובות, כי יש עוד תענוגים שאינם סתירה למידות הטובות, והרי הוא משתתף גם את תכרוי בתענוגים האלה, אבל אותם תענוגים אינם מוסיפים כל לתורה, והם הספק משקע הותרה, ואמרו חז"ל (ספרי דברים יא, כב) אם תעזבני יום וימיים אעזבך, ואפילו שאין דברים אחרים מפורש על תענוגים, הרי זה בכלל האיסור שאמרו (ימא ט"ו ב), הירבות עם ולא דברים אחרים.

דברים אלה שייכים להלכות תלמוד תורה, וכמו שמצינו בספרי המוסר שיש דרכים לקניית מידת האהירות ויש דברים המספייטים את המידה, כך גם בחורה יש דרכים לקניין התורה ויש דברים המספייטים את התורה, מידות טובות הם הדרך לקניין תורה, והתענוגים הם בטלה ומספייטים את התורה, ויכולים להיות אנשים צדיקים ישירים ותמימים שאינם מעלים בדעתם כי דבר זה הוא נגד התורה, שיש חוש הראייה, חוש השמיעה, כוח הדיבור, כוח המחשבה, וצרכים אחרים כל החושים ולתורה.

ואכן יש אנשים שראשם מונח תמיד בלימוד ומחשבתם נתונה בתורה, תמיד כשפגשאים אינם יש בלשם על מה לדבר והם באמצע עניין, קושיא או תירוצו או חקירה, ואינם מתיעסקים בדברים אחרים, עיתונים? מה זה מעניין, הרי בענינון כתובים דברים שכבר היו ואינם נוגעים למעשה (א נעכסיקער טאג), אלא מה, שמא יראו שם דברים מעניינים? הרי זה בודאי כבר יתפרסם ממילא, אך המשיכה לקרוא עיתונים נובעת מתוך סקרנות, כי זה כתוב בשפה קלה ומושכת, וכל להחשוב קבוע ויה יותר מלימוד הגמרא, אבל נשים לחשוב, וכי חוש בימינו מנין שהם מתאמצים יותר, ומי אבל בצורה וגיולה לפי הראייה ניתן בשביל לקרוא עיתונים? החושים צריכים להיות מנוגלים לתורה ולקדושה, לא לדברים אחרים.

הנה יש רבים שנוגים בזה, אבל כבר אמרו (אבות ד, ג) שגגת תלמוד עולה חזון, והרי זה דבר מורא מאד, מפני שהיה לו ללמוד ולא למד, אם רוצים לזכות לתורה צריכים זכויות, שבאמת כל השאימה תהא תורה, ממונן בצורה טבעית שאינה מלעלה מן הכוחות, ורבים אינם מצליחים בימינו מפני שהם מתאמצים יותר, ומי אבל בצורה וגיולה לפי הראייה אפשר להצליח מאד.

בפרט שנוגים למי הגדול שהם מן ההכנה לתורה, וההשפעה חוזרת כמו שהיה במעמד הר סיני, ורבים החרים בימים אלו מביטול תורה, ומתחזקים ככל האפשר בדביקות בתורה. בזמנים אלו מסוגלים להצלחה בתורה, עלינו לדעת את העניינים שהתורה מחייבת, כדי לזכות בהם להצלחה בתורה.

יצא לאור הספר

ארחות הרב וראש הישיבה

עובדות הנהגות וקצות דרכיו של

מרן הגאון משיירי הכנסת הגדולה

רבי חיים פינחס שיינברג זצוק"ל

דברים שנשמעו מתלמידיו המובהק

הג"ר אלתנן פרץ שליט"א

נערכו והובאו לדפוס ע"י ג. אלון

להשיג - 05276484279

מעשה רב

עורך הרב הלל מן

האם אני עושה

מספיק עבור אמי??

באחת הישיבות בארץ ישראל ישנו בחור בן עליה מתחמד עצום שלא הגנריא, פומי מגיסא, הוא יש טעם הגנ/ אוכל עם הגנרדי, הלך עם הגנריא, וכל רקע פנייה הוא די ותיסם את התורה הקדושה, ונל אחת כמה וכמה בשעת הסדרים שהבחור לומד בהחברה עצומה ותשובה, בהתלהבות ושמתה התורה בצורה מפליאה ומשחררת השתאות.

התגותו של אותו בחור הפליאה לא צוות הישיבה, היתכן בחור כבסה גיל לומד ועובר את הקב"ה בצורה כזו שעצמיותו? מה הסוד הטמון באותו בחור? התפלל המשיג?

אלם עם אחד הסוד הגמלי, היה זה כאשר יש אחד וציע הבחור לראש הישיבה בה הוא לומד, ואמר לו שברצוני לשאול שאלה המסורה אורז כבר כמה ימים, ואיש מנצל לא היה פתוח. ראש הישיבה המביט לחרוד המיוחד, והשיביע על מצאץ הקיטש מאחד ה'בחורים' שישיעו לפיהם סוד תה.

לפני שאני שואל את שאלתי, ברצוני לגולל את קודות חיי בפני ראש הישיבה, שעל ידי כך תובן היטב שאלתי, ראש הישיבה נתן את הסכמתו. הבחור החל לספר את סיפורו.

נגלתי בארצות הברית החרדים שלא שמר תורה ומצוות, יום אחד אמי שמעה הרצאה תודנית מאיזה רב, ובקטגוריה היא החלה להתקרב ליהדות. מיום ליטם היא התקרבה והתחזקה יותר ויותר. אבי לא ראה בעין יפה את ההקשרה של אמי ליהדות, אך כל זמן שהו לא השפיע באופן המעשי שלי רביתי, לא ראה עוד צורך להתערב, הוא קיבל את הענין שהתייך כך במשך תקופה ארוכה.

על שתינו אותו יום שיש, שאבא הביאה עמה שני מפרטים, ואמרה ליבא שיהא הולילתה לקבל על עצמה על מלכות שמים, והיא הולכת להתליק נרות שבת קודש.

אני אבא לא יכל להתאפק והיא ראה להזיק כל זה ומביל. ולא היה ברצוני להשתתף בנסך הזה, על כך היא אמר לאבא, ואשראי לא מוכן בשום אופן לכך - או ראה או היהדות, אם בייצגן הדיקא להתחיל לקיים מצוות. אני אפיר מכין לעילמים.

המתחילה לבכות, היא היהיה בודדה בשלם, ולא רצחה לפרק את הגבילה הביתית. היא ניסחה להשפיע על אבא, ולתאר לו כמה היא פליאה יום הייהדות, אולם אבא לא הסכים לשמוע על כך בשום אופן, היא פסק - או אני או היהדות.

לאורז מאבק איתניא אמה ה'כריזה במסדרות נפש שהיא לא יכלה לוותר על היהדות בשום אופן, אבא עוב אחרון במתיקה דלת, שאשראי אני ואמא בודדים בשלם. למדתי באחתה תקופה בפאבליקה קוקול' ביח ספר ג'יים, יום אחד אמא שמעה הרצאה מאחד הרבנים על השיטת לימוד התורה, וההליטה לשלוח אותי ללמוד בהלמת תורה. ה'חליות בסדמי השי"ת ללמוד את תורתו הקדושה, במשך הזמן וכיתי לטעם את שמה הערב, והחליתי להזמיני בלימודי. כשהגתי לקראת סוף חיי ע"ה, אני קיבלה את אחד מלפני מהמגמל הרוחני של התלמדת תורה שבו למדתי, הוא שיבס אותי בפניתי, ואמר לו, שדודתי אחי עזפה לי עתיד מזהי בעלם התורה היהדיא, על כך לטובתי כראי ש'אסא לימוד בארץ ישראל, עם מצוות ישיבת משלוח בעבודו. 'כפי שאני מכיר את אופי ה'הסיף האמר, 'כן הוא לא יוכל למצות את כשתודתי והלכותיו כמו בארץ הקדושה, וקן עם זיה עובד האשפתה וההרחיית הכבדיות...'

ימים חילוח של הקדושה נפש עובד לא אמני באותה תקופה, כל לשלוח לא לשלוח, הציני הטוב לדשלו לה, כי התייך בשלם הזה הוא לימוד התורה הקדושה, תנה זכתי לכך שראיי להאיצי את שמי היהדות, והיא זכנה לעלות ולהתעלות במגשלות תורתה היהדיא, וחבל לאל לתל לא את הכלים האפשרייות להגשים את משאלות לב הטהור.

עלמתי לאו הגיע הדבר הרצוי אמני, אך את יכלה להשאר את עצמך בודדה בשלם, לא את ש'תבלתי את בעלך, כעת אם תשלחי אותו ללמוד בארץ ישראל, אך חסודתי בליעני? איזה טעם יהיה לחיים שלך כשאת בודדי בשלם? ואם את חוששת לג'רותו והרחיית של בן, הרב ברצוני הכביר ציליני עם באמריקה להעלותו ולהודות ממאורה הודו...'

המלחמה ניגשה במלא עודה, לימעה רבות שמה פשכתי אני בתפולחתי, שעיוני לה קב"ה ליגיעי להתעלות הנבונה, עם אחד כשתודתי מבבלבת ותעסדת מרוב ספיקות והולכסויות, התפללה להקב"ה מלב שבור ותכחי, וקבשה מאיזו יתבךך שאייר את עיניי ויסיעי בידה להתליט כראי.

אחרי התפילה שבניעה מעומקך עמקם של אובי השסוד, הענינם התבררה, היא הגיעה להחלטה אמיצה לשלוח אותי בארץ ישראל, למלוח כל הקשיים ה'כריסים בן, אני אמרתי מנהמת לב - רק אני ידעתי ששירתי את האקסטימם שנתון בידי כבדי שניע צימל גדול להישרא, אלא עם לא השלחתי אותו אלא ותיצלה אתי, לא אוכל לטלוח לעצמי נצח נצחים על שקיפתי בני דמי את האדם הגדול בענקים הריארי לצאת מכני דיוך.

באחרו ערב כשתודתי הביתה מהתלמוד תורה, אמא קיבלה את פני במארז פנים שמחה, ואמרתי לי - בעקליה היחלטיני לשלוח אותך ללמוד בארץ ישראל, אנמנך זה קרוב בעצם בשבילי להפדן מכך, אבל כל קרוב שביעלם כראי שבבילי תורה! ואכן בתחילתי עובד הבא נשתי בליחתי במלא נגמל התשפעה, היא נפרדה ממני ב'רבות, בקשה אתי היהתי בפניה - בני היך, אמרתי לי במניתי לב על אבא, קרוב גדול אני מקריבה כשאני שולחת אותך ללמוד בארץ ישראל, אני נשארתי לבד בודדה בשלם. הדכל קרובי שתומכה להתעלות במגעלות התורה היהדיא, אנא בני היך, ותשקע את כל מלך, רק בלימוד התורה וקיום המצות, שנתוקרבי לאל היהי לשלוח חי'.

גסעתי לארץ ישראל ליחתי להכנס לישיבה הקדושה של רבני, המשך הבחור - התמסרתי ללימוד התורה בכל ליבי תופשי, הקיבן הגדול של אמא דייבן אותי להיעלות, הומונת ששפכה על בכל תפילוהי צרוב את לב, והכפי לחיות הדיקל של העליה והודותה שלי, כל הזמן בני לי לימוד התורה הקדושה. לא יסלחתי לטות לרוע, כי ידעתי שכל רגע נצח בארץ ישראל היא רגע של קבלת, יש מישווע שמתקרב את דמו תופשי בארץ ישראל, אז איך אני יוכל למכס על ה'הונת שמתקרב?...

לפני כשהי, המתייך הבחור וסיפר, אני מקבל טלפון עצום מאמא, מן היא מספרתי לי כשתבתי תובן את גותנא, שלי"ע גילו אצלה את המגחלה ה'תוראה, והחלה לבכות תרואת טלפון כשהי בודדה בשלם ואחיל לא אפילו כתיך לבכות עליה. והו שאלתי - אמא אולי כראי שאני אחרון לאמריקה לטעם דעתו בענין התייך?

אמא עתה לי בתקופת - לא בני היך, כל קרוב כראי שבביל תורה,

'יתוד המוסר

הרה"ג ירחמיאל קראם

'מתן תורה'

הגמרא בברכות דף ה' מביאה על הפסוק במשלי 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו'. 'אמר רבי יורא איתומא רבי חונתא רב פפא רב שלא מבידת הקב"ה מידת בשר רדם. מידת בשר רדם אדם מוכר חפץ לחברו מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקב"ה אינו כן, נתן להם תורה לישראל ושמוח שטאמרו 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו'. וצריך להבין, תמיד מוכר עצב כי איבד חפץ וחצבו והכסף שקבל סופו להתבזבז מה שאין לו לוקח שקיבל חפץ. ומה זה שיידך למתן תורה. וכי הקב"ה שוכח לומר 'מכר' תורה לישראל. היו פה איזה חליפין זה תמורת זה, הרי התורה נשארה בשמים' בדיקו מנו שייהיה קודם לך.

הגמרא בעירובין מביאה: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותו יצאה בית קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלוקים חיים הן והלכה כבית הלל. זה בכלל לא סתירה, גם דברי בית שמאי וגם דברי בית הלל שניהם דברי אלוקים חיים, שניהם אמת אמרו. רק הלכה כמותנו נצטוונו לעשות כדברי בית הלל. כאשר ישנה מחלוקת בדין או באיסור והמתיר לא אחד ואמרו מה שמסבדר לדעתו, לא אחד מהם מילתא למילתא כפי שנראה לדעתו. ואמרת אלו ואלו דברי א' חיים.

הרמב"ם בעירובין י"ג כותב לנו את יסוד הדברים: 'שאלו רבני צרפת האיקך אפשה שיהו אלו אלו דברי א' חיים והו אוסר הו מותר. ותרצו כי כשעלה משה למרום לקבל התורה היראו לו על כל דבר דובר מ"ט מניא לאיסורו ומ"ט מניא להיתיר ושאל לקב"ה על זה ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שעבד דור ודור וימה הכרעה כמותם. ונכון הוא לפי הדרש ובדרך האמת יש טעם סוד בדבר' עכ"ל.

למדנו אם כן כי בקבלת התורה ניתנה לגדולי ישראל שבכל דור דור הסמכות לקבוע את ההלכה. זה שינוי שהחל במתן תורה. הוא ניתנה תורה לישראל שוב התורה לא בשמים היא. סמכות ההכרעה אינה בשמים. היא נמסרה לחכמי ישראל שעבד דור. יתכן שיהיו חילוקי דעות של אלו ואלו דברי א' חיים אך כסופו של מלך תיפסק הלכה למעשה. ובאת את השופט אשר יהיה בימים ההם. שמואל בודו בפתח בדורו. בכל דור ודור ישנו השופט אשר יהיה בימים ההם. ועשית ככל אשר יוודך. אפילו אומר לך על ימין שהוא שמואל.

עכשיו מובנת לנו הגמרא בברכות הגמדירה' את 'מתן תורה' כמכר. 'לקח טוב' ולכן מובן גם מדוע הקב"ה שמח שיש עם ישראל שיאיי לקבל את התורה.

לפי זה נבין גם את הגמרא במסכת שבת פ"ח פ"ה המביאה: 'אמרה שלעה משה למרום לקבל את התורה אמרו המלאכים לקב"ה' מה ילודך אשה בימינו? אבעה לשם הקב"ה 'לקבל תורה בא'. השיבו המלאכים לקב"ה: 'מהוה גוזה יש לך ואתה מבקש לתנה לבשר רדם? אמר לו הקב"ה למשה: אחוז בכסא כבודי והנן להם תשובה'. שאל משה רבנו את המלאכים, היא אין לכם כבוד אב ואם, אין לכם רכוש והמון ששצריכם אתם הלכות נבנה. אין לכם יציאת מצרים ועוד. ובתשובות אלו ניגח את המלאכים עד שאמרו: 'עליתי למרום שבות שבי'. מפני שזו הסיבה שהקב"ה נתן אלו כוח ההכרעה לחכמי ישראל, מפני שהתורה היא תורת חיים שניתנה לבני אדם ולא למלאכים.

הגמרא בבבא מציעה מביאה כמשר נחלקו רבי אליעזר וה'חכמים בתנורו של עכנאי רבי אליעזר מטייר וה'חכמים מטטאין ובאותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שביעולם אמר לו קבלו ממנו. אמר להם אם הלכה כמותי חיוב זה וכוית... אמת המים יוכיחו... בתולי בית המדרש יוכיחו... וכל זה לא עזר. חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו יצתה בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בלא מקום. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא. לא יעזר שום דבר אפילו לא בת קול מן השמים. מפני שהורה נמסרה לישראל ואם החכמים מטטאין והם גדולי הדור לא יעזרו לרבי אליעזר אם הוכחות הנתמכות בהסכמה שמימית של שינויי טבע.

רבנו הגר"א מבאר ששלושת הניגים שרבי אליעזר השתמש בהם היה בהם רמז לגדלותו בתורה. הם מסמליים שלושה דברים שהם הנאי' לגדלות בתורה. תנאי ראשון הסתפקות במועט, החריב הוא 'קב חרובים' המבטא את בהרבה מקומות ש"ס. תנאי שני הוא מידת העוונה כמו שמצאנו אצל משה רבינו שהיה עניו מכל האדם אשר על נפשו. אמת המים מניחאת זאת שהרי אמרו חז"ל: 'מה מים הולכים ממקום גבוה למקום נמוך כך דברי תורה מניחאת את מי שדעתו גבוהה ועליוולכים למי שדעתו שפלה גלוי'. תנאי שלישו זה ההתמדה לחזור ולשנות את דעת המטטאים תכלי בית המדרש המעיידים על מי שיושב ביניהם ועוסק בתורה.

בסיים הדברים מביאה הגמרא: 'אשכיהו רבי נתן אליהו אמר ליה מאי קא עביד קודשא בריהו כבהיא שעזא, עמד המה ע"ה הקב"ה כאשר נחלקו רבי אליעזר וה'חכמים אמר לו קא חיין ואמר נצחוני בני נצחוני בני. 'אמת מארץ תצמח' הקב"ה הוריד תורה לארץ ונתנה לישראל. ומפני שתורה ניתנה להולכים להם הסמכות להכריעו ולקבוע את הדין. בל דור ודור ישנם גדולי ישראל שביני ביני ענייתנה לו הסמכות הכוח לקבוע את ההלכה.

החובה ציינת לדעת תורה, לבטל דעתי מפני דעת תורה, היא אחד הניסיונות היותר גדולים והיותר קשים שיש לאדם. הרבה יותר קל לאדם לקבל הכרעה הלכתית של רב בשאלה של בשר וכלב, גם אם הדבר כרום בהפסד ממוני. או לקיים הלכה הלכתית שבתכלת שבת לאפקום גם אם היא מגבילה אותו ביותר. לעומת זאת היה לו קשה מאד לקבל הכרעה והוראה של דעת תורה כשהיא גונעת לאורחות חיים, לעניינים שבשיקול הדעת שאינם מפורשים בשו"ע או בפרטי המשפטים.

הוא מוכן לקבל את דעתו של הרב של המו"צ להראות לו איפה זה כתוב במשנה ברורה, הוא הרי שומר תורה ומצוות ומקפיד על קלה כחמורה. אך מה לעשות, כדי לדעת איפה כתוב ומה כתוב צריך להיות תלמיד חכם ונשוי להיות עמל בתורה, צריך לדנות להגיע להוראה. אבל מכאן ועד ליקוי ההוראות הגונעת בצדדים שבהם אדם לחברו לדעתו והשפעתו. אז קשה מאד.

משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לקינים וכי' הכוח הזה של 'אלו ואלו דברי א' חיים' של 'לא בשמים היא' של 'ניצחוני בני' ניתן למשה רבנו וממנו מדור לדור. לדברים אלו יש בזהו פותחת ומשנה את סמכת אבות. דיוקא בדברים שבין אדם לחברו, שלא מביאים בשלחן הווענים לכחות הנפש למדות. בדברים שמתים כותבים מורש בתורה, שלא מביאים בשלחן ערוך דיוקא עם מוכזרים לנו 'משה קיבל תורה מסיני ומסרה'. כאן צריך להתחוק באמנות חכמים כאן צריך לדעת ציינות ולקבל גם כשהו לא נוח לנו גם וביקור כאשר אנוחא לא בנימיני. כי רק דעת תורה צרופה אין כל גניעות, היא אמת. היא תורה. כל בשאלות של איסור והיתר וכן בשאלות של שוק חיים. בלא ניעות ובלל תחום בחיי האדם, הפרטיים והכלליים בכלום של חיי הוא לדעת תורה, וכל הנוטל עצה מן הזקנים אינו נכשל.

לעילוי נשמת

רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתור זר

מבאר החסידות

הרב יעקב שיינברגר

כי לקח טוב 'נתתי' לכם

פינה נפלאה מובא מהגה"ק החידושי הרי"ם לבאר את מה שאנו ממריכים (בברכת התורה) "יתנו לנו את תורתך". אמר: בשלשן 'ותנין', השייית נתן לנו את התורה, 'ויתנות בעין יפה נתתי' (ב"ב סה:) [ואיתא שם: אפילו למי"ד מוכר בעין רעה מוכר וצריך הלוקח לקח לו דרך, אבל 'הותנין' מתנה לחבירו אין צריך לקח לו דרך, משום דנתון בעין יפה נתון], וא"כ הקב"ה שהוא "יתון התורה", בודאי הוא גם נתון לנו את הדרך שנוכל לבוא אליה, ונתון לכל אחד ואחד את הכוח ואת השכל איך לבוא אל התורה עכ"ד.

ומאיך, בזה שנתנה לנו בדרך מתנה מחייב אותנו לכבד את התורה ביתר שאת וביתר עז, וכמו שפירש את הפסוק (משלי ה' ד, א) 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו'. וביארו צדיקים (הובא באוצר מרגליות עמי קכב), הנה, אם קונים חפץ אצל סוחר טוב, לא מותר לעשות עם החפץ מה שרוצים, כן להשתמש בו, או לא להשתמש בו, כן לכבד אותו או לא לאחד אותו. אבל אם מקבלים שם ממתנה, כמקביל לכבוד, ואשרת הוא ביונין לנתון. ולמשל, אם בית הנכסות ספר תורה במתנה, בודאי שצריכים לקרוא בו, כדי לא לפגוע בכבודו של התורם. על אחת וכמה שאנו צריכים לכבד את התורה לשמור מצוותיה ולקיימן. והו שאמר הכתוב 'כי לקח טוב 'נתתי' לכם' - במתנה, על כן 'תורתי אל תעזבו'.

ואכן ראוי בכל הדורות מימי קדם, שהננו לשוב ולשמוח בקבלת התורה, והפטר ביום נשבו על כל יום 'מתן תורה'. ומסופר, על הגה"ק **הקול אריה** זצ"ל, כשהיה בחג השבועות בצאנז, הגיע באשמורת הבוקר לבית המדרש, לקח מגרא ולמד בעומק העיון, כשתקרב בו התפילה, בא לבית המדרש הגניד והחסידי ר' **יוסף לייב כהנא מסיגעט** וראה את הקול ארי' לומד היטב. לפתע התחיל לקוד ולשורר בשמחה עצומה. שאל ה"קול אריה" לשמחו זו מה עושה? והשיב ר' יוסף לייב: התבוננתי בעצמי, אלמלא לא נתן הקב"ה את התורה, באיזה מעמד היינו ניכים? הנה מר בגדול חפוטנו ומחו הפליא היה בודאי שר בכר וכדו... אולם איך איש שומע, כמראה שהיית איכר חופר שדות או חוטב עצים... מה טוב ומה נעים גורלי שהני יהודי, ואיך לא אישש בחבלי שפכל לי בנעימים.

בשמות היקול אריה" דברים אנטימים ברש והתפלות, סגר את הגמרא, אחז בידו ורקד עמו. כשבא המתפללים וראו את שר התורה' ורקד עם הגניד, יששכר ויבולון וקודים יחידי. ורקדו מעולם כל באי בית המדרש, ולא פסקו על שהגיע ה"יודי חיים" ושאל לפשר הרקידה שהיה לחידוש, ורקוד קודם התפילה. סיפרו לו מקור הדברים, והטתם (תולדות הקול אריה).

ואף הקב"ה' שמח בנו שקבלתו את התורה, וכמאמרם ז"ל (ברכות ז') בא ארזה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר רדם, אבל ברש רדם אדם מוכר חפץ לחברו מוכר עצוב ולוקח שמח, אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמוח שאמרו 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו'.

והקשב **המפריש** דמיון אינו דומה כלל מכירה למתנה, דמתנה בעין יפה נתון. וא"כ מה החשוואה בין 'מוכרי' עצב לנתינת' התורה דהוי לכאורה כמתנה.

ועל יפני דברי **הלאשיך** ח"ק החידועים בפרשת תרומה לדייק הא שטאמרי יוקיחו לי תרומתי' שהולילי 'ויתנו לי תרומתי' ומתוך עמי' דאיתא בקדושין (ז) נתנה היא ואמר הוא – באדם חשוב הרי הוא מקודשת בדבחהו תנאה דמקבל מיניה תורה ומקינה פניה. וכמאי? אמר הקב"ה רצוני שתתנו לי נתנה כזאת שיהא חשוב בעיניכם כמו שקיבלתם ע"ד.

ב'ספתי' **האהבת שלום** (פ' תרומה) מנאר על דרך זה את הכתוב 'כי לקח טוב נתתי לכם', דיש לדייק מהו 'לקח' חולילי 'ניתנת' טובה נתתי לכם, ומפרש על זה הדרך שהקב"ה שמח בזה שנתן לנו לישראל לחשובים עם בעיניו בזה שלקוח את התורה כאילו נתנו לו עכ"ד.

ובזה מנאר כמילו חומר – הדמיון למכירה, חשוב כאן ג"כ היה קנין גמור (ובדקיי"ל לבני קדושין באדם חשוב מקודשת),

שהקב"ה נתן להם התורה והם נתנו תחתיו תנאה, והוא שאמרו חז"ל דסתם מוכר עצב, ולא כן הקב"ה שמחו בה.

תשאר בארץ ישראל ותמשיך לעשות שטייענן בכל ה'חכ, אולי בסתת זה דימנו על מהשמים הארציא.

מאר - ממשך הבחור ומספר - 'כל יום שיש' אמא היהת מתקשרת ורביע על קשייה וסודיה, על ביידותה ועל סבלה, ובכל טלפון הייתי שואל מבקש ומתחנן אמא אולי בכל אתא אטע לאמריקה כדי להיתח איתך? וכל פעם מחדש אמא סידרה, בגבחת נפש כבידה תשובה, שכלל פעם היהת אומרת לי - יעקב'אני יהודתי היא מעל האי, כל קיבן שבעולם כראי שבביל תודי! שבביל תודי אני מנבחה לסבול הכל, העיקר שתרעלה בי היך בתורה ויראה. אנומן על חיינו עם אמא בןך, אבל ברחו תופשי חיינו עם אמא יום עם שעה, שפכתי לב כמים בתפילה לפני ברא העולם שדיפא אוהה, השקעת את כל רמי'ח איברי שטי"ח? גידי בתורה הקדושה העבודות ושי"ח? אבל תפילוהי לא נענו, רצנו אותה בשיבשה של מעלה, לפי כחדש התקשרה אמא ואמרה שהרופאים לא תוניחם לה עד הרבה זמני. זה שאלה של מים עי שאבא שבועיים אסוף אותה אילו. או פרצתי בנסי סויע, אמרתי - אמא אולי כעת ברעניעם האחתים שלך עלי ארצות, אבא להיות לידך ולהניעם לך את הששת הימים האחרונים שלך, ולפתח רראי אותי בפנים האחרונה בחייך?... אבל אמא כדרכה סידרה בתקופות - בני היך, לא! הכל כראי להיקרב שבביל תחרה, גם את הרענים הקשים והמרים האחרונים הללו של חי'...

ואו המשיכה אמא אמרתי מתוך בני מרטיט - בני היך, הקיבתי רבות למען, את כל חיי הקרבתו שבביל התורה שלך... אנא בני היך, אי רצה שתבטיחי לי שאתה תתקשר בקשר אמין נצודי לתורה הקדושה, תתנה בו תחיהו עמה וניסם לילה בכל נע ובכל מצב, ואז איך רעיה לעלמי כבידעי שהשאדתי כאן, זו התורה בחילל ה', השאדתי זו נצודי שאייר את שמי השדות בעתך, וזו אוכל ללכת רעוטה לשלוח לעלמי. בדיעני שקרביב הקרבתני בתמניא דמי לכי תשמתי לא היה לישא!...

שבועי לאחור מכן כבר לא הגיע התלפין מארה"ב, היך נדס עם נרמית לכה של אמא...

מאר אני מנסה ומשתדל להתמסר כל כלי ב'רמי'ח איברי שטי"ח? גידי לתורה ויראת שמים, וכעת נפשי בשאלתי - האם תראה לראש הישיבה שלי עשה

מספיק למנין קנין שאותה של אמא?... שאלה בקבת ורודת ע' התחום - 'ואמא אני שישע מספיק אמי?'. שאלה שביחתי את אותו בחור לפסנתר.

שאלה זו מביאה לכל מי ששואל אותה בריצית להצלתה ופסנתר ללא סוף. הידישה הזו מהדהדת בבכי לבב של כל יהודי. שילך כל הזמן מחיל אל חיל. לא לעמוד ולא להשתדחת. אלא להתעלות ולהתעלות כל הזמן... כל הזמן הוא גורם מאיץ שהרי' ידוים קצר המלאכה מרובה, והתפליים עצלים, והשטר הרבה, ובעל הבית רדוק? ואין לנו שידא אלא התורה הוואת! !